

Berit Aasen
Sigrid Skålnes

Introduksjons- programmet i de fire bydelene i Groruddalen

Tittel: Introduksjonsprogrammet i de fire bydelene i Groruddalen

Forfatter: Berit Aasen og Sigrid Skålnes

NIBR-notat: 2015:101

ISSN: 0801-1702
ISBN: 978-82-8309-053-6
Prosjektnummer: O-3401
Prosjektnavn: Felles Introprogram for økt sysselsetting og kvalifisering i Groruddalen

Oppdragsgiver: IMDi ØST

Prosjektleder: Berit Aasen

Referat: De fire bydelene i Groruddalen; Alna, Bjerke, Grorud og Stovner, inngikk i 2013 en intensjonsavtale med Nav Oslo og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), om et felles utviklingsprogram: Program for økt sysselsetting, kvalifisering og bedre levekår i Groruddalen. En av ideene dette utviklingsprogrammet har kommet fram med er å organisere et felles introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger, istedenfor som nå hvor programmet er forvaltet av den enkelte bydel. Dette notatet er en forstudie for en slik mulig sammenslåing av introduksjonsprogrammet i de fire bydelene. Notatet er basert på en rask kartlegging av organisering og gjennomføring av programmet i de fire bydelene, og av koordinering, læringsarenaer, og forbedringspotensial. Det var i all hovedsak positive synspunkter fra alle bydelene på å samle arbeidet i alle bydelene i ett introduksjonsprogram. Man var opptatt av at et felles introduksjons-program for de fire bydelene kunne føre til et større og mindre sårbart fagmiljø med større muligheter til ivaretagelse og videreutvikling av kompetansen på feltet.

Sammendrag: Norsk

Dato: 23 februar 2015

Antall sider: 35

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21
0349 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2015

Forord

Groruddalen har en høy andel innvandrere. Mange av disse er flyktninger og nylig gjenforente familiemedlemmer. Samtidig har Groruddalen en befolkning som skårer lavt på kvalifisering og sysselsetting. Som et resultat av midtveisevalueringen av Groruddalssatsingen i 2013 inngikk de fire bydelene i Groruddalen, Alna, Bjerke, Grorud og Stovner, en intensjonsavtale med Nav Oslo og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) om et felles utviklingsprogram: Program for økt sysselsetting, kvalifisering og bedre levekår i Groruddalen.

En av ideene utviklingsprogrammet kom fram til er å organisere et felles introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger, istedenfor programmer forvaltet av den enkelte bydel. Dette notatet er en forstudie til en slik mulig sammenslåing av introduksjonsprogrammene i de fire bydelene. Notatet er basert på en kartlegging av organisering og gjennomføring av programmet i de fire bydelene, av koordinering og læringsarenaer, og en vurdering av forbedringspotensialet.

Arbeidet med studien ble gjennomført i desember 2014. Vi takker saksbehandlere og ledere i bydelene som arbeider med introduksjonsprogrammet og Oslo Voksenopplæring Helsfyr for den tid de satte av til oss. Vi takker også oppdragsgiver IMDi Øst, og deres kontaktperson Elisabeth Dreier Søvik, for et godt samarbeid.

Oslo, februar 2015

Geir Heierstad
Forskningsjef

Innhold

Forord.....	1
Tabelloversikt	3
Sammendrag	4
1 Innledning.....	7
2 Introduksjonsprogrammet og Groruddalen	9
2.1 Introduksjonsprogrammet	9
2.2 Groruddalen	12
3 Samarbeidet i Groruddalen	15
3.1 Oslo kommune og rammene rundt introduksjonsprogrammet i bydelene	15
4 Voksenopplæringen i Groruddalen.....	18
4.1 Samarbeidet mellom Oslo Voksenopplæringscenter og introduksjonsprogrammet.....	18
4.2 Samarbeid mellom Oslo Voksenopplæring og bydelene.....	18
5 Introduksjonsprogrammet i bydelene – organisering og ressurser.....	21
6 Gjennomføring av introduksjonsprogrammet i bydelene.....	23
6.1 Omfanget og resultatet av introduksjonsprogrammet i Groruddalen.....	23
6.2 Hva har man fokus på i programperioden	24
6.3 Samarbeid mellom introenheten og andre enheter	26
6.4 Samarbeid med frivillig sektor.....	27
7 Erfaring og læring	28
7.1 Nettverk og arenaer for læring	28
8 Konklusjon - ett introduksjonsprogram i Groruddalen.....	30
8.1 Potensialer for forbedringer.....	30
8.2 Ett introduksjonsprogram.....	31
8.3 Sluttanker.....	32
Litteratur.....	34
Vedlegg 1: Informanter.....	35

Tabelloversikt

Tabell 2.1	<i>Folkemengde per 1.1.2014.....</i>	13
Tabell 2.2	<i>Sysselsatte og helt arbeidsledige og personer på tiltak etter bosted (bydelene i Groruddalen og hele Oslo).....</i>	13
Tabell 2.3	<i>Utdanningsnivået i befolkningen 16 år - i Oslo og de fire bydelene. Prosent. 2013.</i>	14
Tabell 6.1	<i>Resultater i de ulike bydelene.....</i>	24

Sammendrag

Berit Aasen og Sigrid Skålnes

Introduksjonsprogrammet i de fire bydelene i Groruddalen

NIBR- notat 2015:101

Som et resultat av Midtveisevalueringen av Groruddalssatsingen i 2013 inngikk de fire bydelene i Groruddalen, Alna, Bjerke, Grorud og Stovner, en intensjonsavtale med Nav Oslo og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), om et felles utviklingsprogram: Program for økt sysselsetting, kvalifisering og bedre levekår i Groruddalen. En av ideene dette utviklingsprogrammet har kommet fram med er å organisere et felles introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger, istedenfor som nå hvor programmet er forvaltet av den enkelte bydel.

Dette notatet er en forstudie for en slik mulig sammenslåing av introduksjonsprogrammet i de fire bydelene. Notatet er basert på en rask kartlegging av organisering og gjennomføring av programmet i de fire bydelene, og av koordinering, læringsarenaer, og forbedringspotensial. Notatet bygger på intervjuer i hver av bydelene med programveileder og ansvarlig leder for introduksjonsprogrammet, samt et intervju med rektor ved Oslo Voksenopplæringen/Helsfyr. Bydelene sendte oss på forhånd tilgjengelig informasjon slik at vi da kunne fokusere mer på de kvalitative sidene og på læring og forbedringspotensial i intervjuene.

Introduksjonsprogrammet i de fire Groruddalsbydelene er organisert i Nav; dette er små enheter med få ansatte i den enkelte bydel. IMDi har avtaler med den enkelte bydel om gjennomføring av introduksjonsprogrammet, basert på bosetting av et visst antall flyktninger hvert år.

I Alna bydel er introduksjonsprogrammet plassert i en av oppfølgingsavdelingene i Nav. Introduksjonsprogrammet i Bjerke bydel er plassert i seksjon Kvalifisering og sysselsetting som ligger under avdeling for sosiale tjenester i Nav. Introduksjonsprogrammet i Grorud bydel er et eget team under sysselsettingsavdelingen, som sammen med integrerings- og språkavdelingen utgjør Enhet for sysselsetting, integrering og språk (ESIS) i bydelen. Seksjonslederen for ESIS er sidestilt sosialsjefen og direkte underordnet bydelsdirektøren. I Stovner bydel er enheten er organisert under seksjon «Arbeid og kvalifisering», Avdeling for sosiale tjenester i Nav.

Totalt er det 11 programrådgivere og fire ledere som har introduksjonsprogrammet som del av sin ansvarsportefølje.

Introduksjonsenheten samarbeider med andre enheter både i og utenfor bydelen. Utenfor bydelen er det særlig IMDi og Helsfyr VO som er de sentrale samarbeidspartene. Det eksisterer egne partnerskapsavtaler mellom bydelene og

IMDi, og hver bydel har jevnlig møte der aktivitetsplan, behov og resultat blir diskutert. Bydelene har også samarbeidsavtale med Oslo VO, hvor det er faste møter om opplæringsprogrammet både på ledernivå og saksbehandlernivå.

Groruddalens bydeler er allerede godt i gang med å styrke arbeidsrettingen av introduksjonsprogrammet, hvor de med kommunale utviklingsmidlene (KUM) fra IMDi arbeider mer systematisk med arbeidsrettingen av programmet ved å bygge på prinsippet «first place, then train». Gjennom dette arbeidet og andre læringsarenaer eksisterer det allerede et formalisert nettverksarbeid mellom de fire bydelene i forhold til introduksjonsprogrammet og annet kvalifiseringsarbeid. Det mangler imidlertid en felles ledelse og kontinuerlig utviklingsarbeid på feltet.

Det var i all hovedsak positive synspunkter fra bydelene på å samle arbeidet i alle bydelene i ett introduksjonsprogram. Man var opptatt av at et felles introduksjonsprogram for de fire bydelene kunne føre til et større og mindre sårbart fagmiljø med økte muligheter til ivaretagelse og videreutvikling av kompetansen på feltet.

Et samlet program vil skape et større faglig miljø, det vil gjøre fagmiljøet mindre sårbart for kontinuitet ved sykdom eller nyansettelser, og vil kunne utnytte personressursene bedre for å skape bedre heldags og helårs tilbud til deltakerne som er bedre tilpasset kompetansenivå og arbeidstrening. Man vil lettere kunne ivareta og bruke relevant kompetanse i programmet, fordi flere ansatte kan gi mulighet for bredere diskusjoner og analyser av hvordan man arbeider og hvilke endringer som kan gjøres.

Flere pekte også på muligheten for å knytte til seg fast kompetanse på helse, og da i særlig grad psykisk helse.

Å få samlet ledere og programveiledere i ett team, under en ledelse, kan også bidra til et tettere og bedre samarbeid med Voksenopplæringen på Helsfyr om pensumutvikling og arbeidsretting av norskopplæringen.

Det var imidlertid også noen kritiske bemerkninger, og da særlig med hensyn til flyktninger og nylig familiegjenforentes behov for å høre hjemme i en bydel og finne seg til rette der. Vi tror dette kan løses gjennom gode prosesser og arbeidsrutiner. Det vil fortsatt være bydelene som har ansvaret for flyktninger og de familiegjenforente, og som plikter å bosette disse og knytte dem opp til bydelens tjenester og tilbud. Det er bydelenes ansvar å legge til rette for god integrasjon av disse menneskene. Deltagerne i introduksjonsprogrammet vil fortsatt ha sin primære tilhørighet i en bydel, og hver deltaker vil fortsatt ha en programrådgiver som følger opp individuell plan og som kobler inn nødvendige ressurser i bydelen for at planen kan gjennomføres.

Programveiledere mente også at man ved å samle arbeidet i ett introduksjonsprogram kan bidra til et bedre introduksjonsprogram for Oslo by. Ved å være et større team og arbeide mer systematisk med erfaringer og resultater kan man bidra med mer og bedre kunnskap og dokumentasjon inn i diskusjonen på bynivå i Oslo. Å utvikle nye indikatorer er en nasjonal oppgave, og ligger ikke inne i satsingen i Groruddalen. Men ved å lage ett program og samle fagarbeidere i ett team vil disse kunne bidra til å systematisere erfaringer og drøfte innsats og resultater på en slik måte at de kan bidra inn i arbeidet med bedre resultatmål.

Alle bydelene ser behovet for å styrke samarbeidet på tvers blant teamene innen hver av bydelene og på tvers av bydelene for å få et bedre og mer helhetlig kvalifiseringsarbeid, og dermed en høyere arbeidsdeltagelse og selvforsørging blant flyktninger og innvandrere. Man tenker seg at ett felles introduksjonsprogram kan fungere som en læringsarena og «veksthus» for nye og bedre arbeidsmetoder og systemer, og at erfaringer fra introduksjonsprogrammet kan overføres og tilpasses til annet kvalifiseringsarbeid i Groruddalen.

1 Innledning

Groruddalssatsningen hadde som mål at sysselsettingsgraden og ledighetsgraden i området ikke skal skille seg vesentlig fra gjennomsnittet i Oslo. Det ble imidlertid aldri iverksatt noen strategier eller tiltak for å nå målet, og midtveisevalueringen av satsingen (Ruud et al. 2011) slo fast at programmet manglet midler og ressurser til satsing på kvalifisering og arbeid i området. De fire bydelene i Groruddalen; Alna, Bjerke, Grorud og Stovner, inngikk på denne bakgrunn en intensjonsavtale med Nav Oslo og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet om et felles utviklingsprogram; *Program for økt sysselsetting, kvalifisering og bedre levekår i Groruddalen*. Formålet med programmet er «økt effekt av tiltak for bedre integrering og yrkesdeltakelse av befolkningen med innvandrerbakgrunn i Groruddalen». Første fase av dette prosjektet er gjennomført og det foreligger en forstudierapport (2014) som beskriver de fire bydelene, befolkningssammensetning, kvalifisering og yrkesdeltakelse mm.

I løpet av arbeidet med forprosjektet identifiserte arbeidsgruppen at et relevant tiltak kunne være å samle arbeidet med Introduksjonsprogrammet i de fire bydelene i ett program. Denne foreliggende rapporten er en forstudie for å dokumentere hvordan introduksjonsprogrammet organiseres og iverksettes i de fire bydelene i Groruddalen.

Formålet med oppdraget er «å innhente kunnskap om hvordan introduksjonsprogrammet er organisert og driftet i de fire Groruddalsbydelene. Kartleggingen avgrenses til en dokumentasjon av dagens praksis i bydelene, få fram styrker og svakheter, samt gi en vurdering av forbedringspotensialet. I vurderingen av forbedringspotensialet skal det også ses etter eksempler på hvordan introprogrammet driftes i øvrige deler av Oslo eller landet for øvrig, for å se om det er mulig å lære av best practices som er gjort andre steder. På bakgrunn av dette kunnskapsgrunnlaget, skal styringsgruppen vurdere å gå videre med å utrede mulighetene for etablering av ett felles introduksjonsprogram for bydelene i Groruddalen. Arbeidet skal gi tilstrekkelig grunnlag for avklaringer for om man skal gå videre til de neste fasene med utredning, modellering og etablering av felles program.»

Det ble besluttet at IMDi ville ta ut delen om «best practices» fra NIBRs oppdrag, og be Ideas2evidence om å bidra med dette, basert på deres evaluering av Introduksjonsprogrammet i de fem storbyene (Ideas2evidence 2014).

Det er også verdt å merke seg at en rekke forhold ikke skal inkluderes i denne rapporten, men inngå i neste fase av forprosjektet:

- beskrive forslag til ny praksis/modellering av framtidig felles program
- å vurdere fordeler og eventuelle ulemper med fusjonert modell
- å gi en konsekvensvurdering av ett framtidig felles program for de fire bydelene, både økonomisk og organisatorisk
- vurdere overføringsverdien til andre kvalifiseringstiltak
- utrede kvantifiserbare måltall

Informasjon som denne rapporten bygger på er samlet inn gjennom to-timers intervjuer i hver av bydelene, hvor ansvarlig leder for Introduksjonsprogrammet og programveileder deltok. Unntaket var Bjerke bydel hvor ansvarlig leder var sykmeldt den dagen intervjuet fant sted. Vi intervjuet også rektor ved Voksenopplæringen på Helsfyr, og hadde samtaler med oppdragsgiver i IMDi. Disse intervjuene tok plass i perioden 1.-10. desember 2014.

I forkant av intervjuene sendte IMDi ut forespørsel til bydelene om tilgjengelig informasjon, noe som var nyttig for gjennomføringen av intervjuene, som da kunne fokusere mer på de kvalitative sidene og på læring- og forbedringspotensial.

De fire bydelene har allerede et pågående samarbeid gjennom prosjektet «Norskopplæring i bedrift gjennom aktivt markedsarbeid», hvor de har økonomisk støtte gjennom tilskuddsordningen Kommunale utviklingsmidler (post 62) fra IMDi. Vi har gjort bruk av bydelenes tilskuddsrapportering til IMDi.

IMDi organiserte sammen med programgruppen for «Program for økt sysselsetting, kvalifisering og bedre levekår i Groruddalen» et endags seminar den 17. desember 2014 hvor foreløpige funn ble lagt fram til diskusjon, og hvor synspunkter fra bydelene og Oslo kommune ble hørt. Med på møtet deltok også Asle Høgestøl fra Ideas2evidence med resultater fra evalueringsrapporten om Introduksjonsprogrammet i storbyer (Ideas2evidence, 2014), og prosesskonsulent Anne-Britt Ruderaas, Maximite.

2 Introduksjonsprogrammet og Groruddalen

2.1 Introduksjonsprogrammet

Introduksjonsprogrammet ble etablert i Norge i 2004, som et felles og enhetlig program for bosetting og integrering av flyktninger og familiegjenforente i arbeidslivet. Loven introduksjonsprogrammet bygger på blir i kortform kalt introduksjonsloven. Det egentlige navnet er *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere*, og navnet viser til det viktige innholdet i introduksjonsprogrammet: å styrke nyankomne innvandreres «mulighet for deltakelse i yrkes- og samfunnslivet, og deres økonomiske selvstendighet.» (§1 Lovens formål).

Introduksjonsloven slår fast at introduksjonsordningen er et obligatorisk tilbud i alle kommuner i Norge. Ordningen skal gjøre det lettere for deltakerne å finne jobb eller ta utdanning i Norge, samt delta aktivt i samfunnslivet etter endt program.

Introduksjonsprogrammet har en varighet på inntil to år, i særskilte tilfeller tre år. Flyktninger og innvandrere mellom 18 og 55 år, og som har hatt opphold eller vært bosatt i en kommune i mindre enn to år, har rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogrammet dersom de har status som enten:

- overføringsflyktninger
- politisk asyl / beskyttelse
- opphold på humanitært grunnlag / vernet mot utsendelse
- personer som blir gjenforent med personer fra ovennevnte grupper som har vært bosatt mindre enn fem år.

Søker må videre ha behov for grunnleggende kvalifisering for å ha rett på introduksjonsprogram.

Personer som ikke er bosatt i en kommune etter avtale med IMDI, men som flytter dit på egenhånd direkte fra asylmottak eller fra en annen kommune, har ikke rett og plikt til introduksjonsprogram selv om de ellers fyller kriteriene ovenfor. Det er da opp til kommunen, i vårt tilfelle bydelen, hvorvidt disse personene skal få tilbud om deltakelse. Ved familiegjenforening er det ikke et krav om bosetting eller avtale med IMDi. Retten til introduksjonsprogram er da knyttet til bostedskommunen der referansepersonen bor.

De vanligste gruppene som ikke får tilbud om Introduksjonsprogram er:

- personer uten lovlig opphold
- asylsøkere som ikke har fått svar på sin søknad om opphold
- arbeidsinnvandrere
- studenter
- familiemedlemmer til personer i ovennevnte grupper
- nordiske borgere og personer som omfattes av EØS-avtalen har heller ikke rett til å delta

Det overordnede sektoransvaret for Introduksjonsprogrammet ligger i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) (BLD 2012). Ansvaret for gjennomføringen av introduksjonsprogrammet ligger hos norske kommuner som inngår avtaler med IMDi om bosetting av et visst antall flyktninger hvert år. Avtale om bosetting utløser en sum midler per person, differensiert etter alder, som utbetales til kommunen. Midlene er imidlertid ikke øremerket, og det er opp til kommune å organisere bosettings- og kvalifiseringsarbeidet best mulig.

IMDi har ansvaret for å inngå avtaler om bosetting med kommunene, og i Oslo med bydelene, veilede disse og fungere som et kompetansesenter, gjennom å bestille forskning, utføre utredninger og arrangere møteplasser for læring og debatt.

Innen tre måneder etter bosetting skal aktuelle deltakere i programmet få tilrettelagt introduksjonsprogram. Programmet skal være individuelt tilpasset hver enkelt deltaker. Dette betyr at programmet skal være tilpasset deres bakgrunn, behov og ønsker.

Introduksjonsprogrammet består av en språkopplæring (norsk språk og samfunnskunnskap) via voksenopplæringen (vanligvis), og en arbeidstreningsdel, ofte i regi av Nav. Andre tiltak, som for eksempel grunnskolefag eller enkeltfag i videregående opplæring kan også inngå i programmet. Det er ulikt hvor i kommunen ansvaret for forvaltningen av programmet blir lagt, men det er alltid kommunenes overste ledelse som har det endelige ansvaret for gjennomføringen av programmet.

Normen er at deltakerne i introduksjonsprogrammet skal gjennomføre introduksjonsprogrammet i løpet av to år, og målet er å få deltakerne over i arbeid eller utdanning, målt som utdanning i videregående eller høyere utdanning. Hvis deltakerne går videre til grunnskole, teller ikke dette. I 2014 var de nasjonale målene for programmet 55 prosent i arbeid eller videre utdanning etter endt program og 70 prosent i arbeid eller videre utdanning ett år etter slutført introduksjonsprogram¹.

¹ For 2015 er resultatmål for direkte overgang fjernet, og kun ett år etter står igjen, i tillegg har IMDi i 2015 resultatmål med andel kommuner som har intro og norskopplæring i sammenheng med ordinær utdanning

<https://www.regjeringen.no/contentassets/77f6febec5f4f9e8967b7faf9b16b8d/tildelingsbrev-til-imdi-2015.pdf>

Det er SSB som måler måloppnåelsen ett år etter fullført program, gjennom monitorering av ordningen. Det har blitt pekt på at dette er for enkle indikatorer og at det er behov for nye og mer finmaskede indikatorer for å måle måloppnåelse, og for at kommunene kan kunne styre etter dette. Studier av introduksjonsprogrammet har også vist at det er store variasjoner mellom kommunene i måloppnåelse. Forskning og utredninger har ikke klart å peke på entydige svar på dette (Rambøll 2011, Ideas2evidence 2014, Vernes og Tronstad 2014).

Oslo by, bydelene og introduksjonsprogrammet

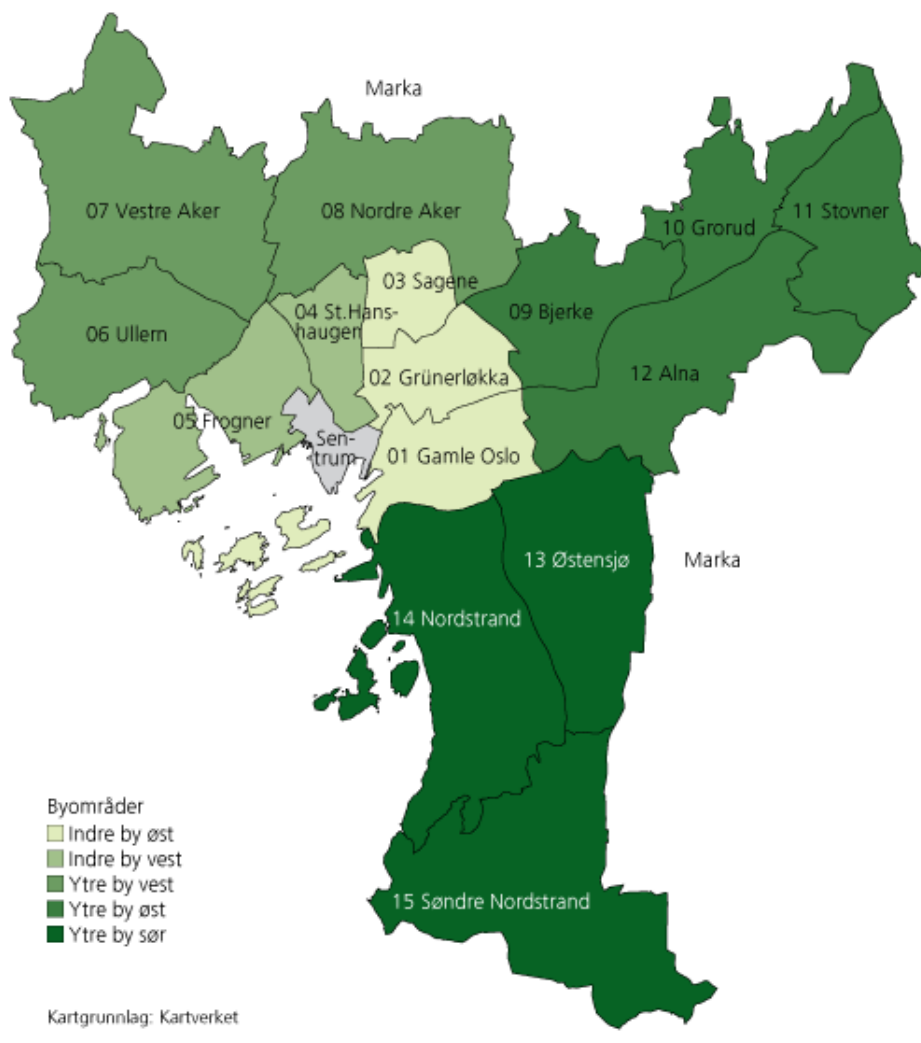
I Oslo er ansvaret for introduksjonsprogrammet delegert til bydelene. Alle bydeler med unntak av Bydel Gamle Oslo, har valgt å legge forvaltning av introduksjonsprogrammet til sitt lokale Nav-kontor. Bydel Gamle Oslo har gitt Senter for flyktninger og innvandrere (SEFI) ansvaret.

Introduksjonslovens kapittel 4 om opplæring i norsk og samfunnskunnskap (§ 17 – 20) er i Oslo delegert til Utdanningsetaten i Oslo v/ Oslo Voksenopplæring. Oslo VO har ansvar for å fatte vedtak om opplæring i norsk og samfunnskunnskap og har ansvar for å tilby opplæringen. Hva de fire bydelene i Groruddalen har fokus på i programperioden er styrt av introduksjonsloven, og informantene våre påpekte flere ganger lovens ord om «rett og plikt» til deltakelse i introduksjonsprogram.

Ved henvendelse til bydelen om mulighet for deltakelse i introduksjonsprogrammet, vil Nav sysselsettingsavdeling foreta en vurdering om personen har rett og plikt til deltakelse i programmet i henhold til oppholdsstatus og bosetting i kommunen. Hvis personen oppfyller kravene, innkalles vedkommende til en timeavtale med tolk. Det gjøres en kartlegging av personens bakgrunn (utdanning, arbeidserfaring) og av hvilke ønsker, behov og mål personen har for framtiden i Norge. På bakgrunn av kartleggingen og i samarbeid med deltakeren, utarbeides det en individuell handlingsplan for tiden i programmet, og det gjøres en kontinuerlig oppfølging og revidering av denne planen.

2.2 Groruddalen

Figur 1. Oslos bydeler og byområder

Groruddalen er en del av Oslo kommune og omfatter i alt fire bydeler; Alna, Bjerke, Grorud og Stovner, og har pr 1.1. 2014 tilsammen cirka 137.000 innbyggere. Det tilsvarer omtrent en femtedel av Oslos befolkning, og er et folketall på størrelse med Trondheim. Den største veksten i dalen kom i perioden 1960 til 1990, da befolkningen økte fra 81.000 til 127.000. Alna er den største bydelen av disse, med over 48.000 innbyggere, Bjerke minste med vel 27.000 innbyggere og de andre to med vel 30.000 innbyggere hver. Groruddalen har økt folketallet de siste årene, gjennom innflytting både fra utlandet og fra andre deler av Norge. I alle fire bydelene er andelen innvandrere og deres norskfødte barn høyere enn i Oslo og Norge forøvrig. Andelen minoritetsspråklige elever i grunnskolen varierer fra 35,5 prosent (Bjerke) til 50 prosent (Stovner).

Mange av dalens områder er i rask endring, både når det gjelder befolknings sammensetning, trafikk og boområder. Den raske utviklingen fører med seg positive endringer, men også flere utfordringer det er nødvendig å løse (www.prosjekt-groruddalen.oslo.kommune.no).

Tabell 2.1 *Folkemengde per 1.1.2014*

	Befolkning i alt	Innvandrere og deres norskfødte barn	Innvandrere	Norskfødte barn av innvandrere	Innvandrere og norskfødte barn av innvandrere	Innvandrere fra Afrika, Asia etc og deres norskfødte barn
	Antall	Antall	Antall	Antall	Prosent	Prosent
Norge	5109056	759185	633110	126075	14,9	7,1
Oslo	634463	197615	151722	45897	31,1	19,1
Groruddalen	137075	65595	44630	20965	47,9	37,2
Alna	48307	24203	16192	8011	50,1	39,0
Bjerke	30327	12760	9286	3474	42,1	29,7
Grorud	27101	12506	8644	3862	46,1	36,0
Stovner	31340	16126	10508	5618	51,5	42,8

Kilde: SSB og statistikkbanken i Oslo kommune.

Om lag 80.000 personer har sine arbeidsplasser i Groruddalen. En av hovedkonklusjonene fra forstudien i forbindelse med Utviklingsprogram for Groruddalen er at befolkning i Groruddalen er langt mindre yrkesaktive enn gjennomsnittet i Oslo. Arbeidsledigheten er større enn i Oslo for øvrig. Befolkningen med innvandrerbakgrunn i Groruddalen har riktignok hatt en høyere sysselsetningsgrad enn befolkningen med samme bakgrunn i Oslo under ett. Men det er fortsatt mange med innvandrerbakgrunn i Groruddalen som har store utfordringer med å komme i arbeid. I tillegg er deler av befolkningen med innvandrerbakgrunn over lengre tid uten tilknytning til arbeidslivet, ikke arbeidssøkere og heller ikke i utdanning (Sluttrapport fra forstudie, 2014). Sluttrapporten viste også at skal Groruddalen oppnå en sysselsetningsgrad tilsvarende Oslo-gjennomsnittet må over 6.700 flere personer i Groruddalen komme ut i arbeid. For hele Groruddalen var sysselsettingen i 2013 6 prosentpoeng lavere enn for Oslo. Stovner bydel hadde størst avvik fra gjennomsnittet for Oslo, med minus 9 prosentpoeng, Bjerke minst avvik, med minus 3 prosentpoeng.

Tabell 2.2 *Sysseleatte og helt arbeidsledige og personer på tiltak etter bosted (bydelene i Groruddalen og hele Oslo).*

	Sysseleatte				Helt arbeidsledige/på tiltak			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
Oslo, i alt	319.883	330.068	334.670	341.542	20.187	17.781	17.762	18.890
Alna	22.311	22.558	22.369	22.444	1.792	1.51	1.740	1.922
Bjerke	13.374	14.035	14.411	14.882	1.195	1.080	983	1.055
Grorud	12.148	12.389	12.513	12.499	1.209	1.011	987	1.084
Stovner	13.287	13.429	13.366	13.660	1.321	1.165	1.127	1.241

Kilde: Oslostatistikk

Utdanningsnivået i Groruddalen er lavt, og det er mange familier med lav inntekt (IMDi/NAV 2014). Tabell 3 gir oversikt over utdanningsnivået i de fire bydelene sammenliknet med utdanningsnivået for hele Oslo kommune.

Tabell 2.3 *Utdanningsnivået i befolkningen 16 år - i Oslo og de fire bydelene. Prosent. 2013.*

	Grunnskole	Videre- gående	Univ/høgsk – lavere nivå	Univ/høgsk – høyere nivå	Uoppgitt
Oslo, i alt	20	20	28	16	8
Alna	31	31	19	6	9
Bjerke	25	25	23	10	10
Grorud	33	33	17	6	8
Stovner	35	35	15	5	20

Kilde: Oslostatistikk.

3 Samarbeidet i Groruddalen

3.1 Oslo kommune og rammene rundt introduksjonsprogrammet i bydelene

I det følgende presenterer vi kort Oslo kommunes organisering av feltet som introduksjonsprogrammet inngår i. Informasjonen her er i hovedsak hentet fra sluttrapporten fra forstudien Program for økt sysselsetting, kvalifisering og bedre levekår i Groruddalen (2014), og gir en oversikt over hvilke parter som er deltakere i prosessen som leder fram til introduksjonsprogrammet.

I Oslo kommune er det Byrådsavdeling for eldre og sosiale tjenester (EST) som har det overordnede ansvaret for blant annet bydelssektoren, og dermed for bydelene, herunder de fire bydelene som er omtalt i denne rapporten. EST har inngått en avtale – Sentral samarbeidsavtale – med Nav Oslo, som omhandler samarbeidet om det enkelte Nav-kontor. Avtalen er å betrakte som en rammeavtale for de lokale samarbeidsavtalene. EST og Nav Oslo møtes i Sentralt samarbeidsutvalg for Nav-samarbeidet i Oslo, der også KOU og fylkesmannen er representert.

Byrådsavdeling for kunnskap og utdanning (KOU) har det overordnede ansvaret for utdanningsfeltet. Utdanningsetaten i Oslo kommune (UDE) ivaretar både det kommunale og det fylkeskommunale ansvaret på opplæringsfeltet. Oslo voksenopplæring (Oslo VO) er underlagt UDE og har ansvaret for å tilby både grunnskole og videregående skole til voksne som har rett til det, og tilby norskopplæring i samsvar med introduksjonsloven og aktuelle forskrifter.

Bydelene har ansvaret for de kommunale tjenestene som til enhver tid er lagt til bydelene. Det er bydelene som har ansvaret for sosiale tjenester i NAV-kontorene, og for kommunale kvalifiseringstiltak der dette finnes. Den enkelte bydel drifter det lokale Nav-kontoret i partnerskap med Nav Oslo, og dette partnerskapet er regulert i en lokal samarbeidsavtale som er utarbeidet for hvert enkelt kontor, med hjemmel i Nav-loven (Lov om arbeids- og velferdsforvaltningen). Bydelene har ansvar for Kvalifiseringsprogrammet og Introduksjonsprogrammet. I Groruddalen inngår begge disse tjenestene i Nav-kontoret.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) iverksetter integrerings- og mangfoldspolitikken på Barne, likestillings og inkluderingsdepartementets (BLD) ansvarsområde. IMDi er et forvaltningsorgan og kompetansesenter som skal styrke kommunenes, sektormyndighetenes og andre samarbeidspartneres kompetanse på integrering og mangfold. IMDi's hovedoppgaver er blant annet å samarbeide med kommuner om bosetting, norskopplæring og grunnleggende kvalifisering av flyktninger og deres familiegjenforente, følge opp introduksjonsloven og forvalte økonomiske virkemidler innenfor integrerings- og mangfoldsarbeidet,

Nav Oslo er arbeids- og velferdsetaten i Oslo, og er underordnet Arbeids- og velferdsgesetaten. Nav Oslo består av 21 enheter, og forvalter den statlige arbeidsmarkedspolitikken, herunder arbeidsmarkedstiltakene. Nav Oslo har ansvaret for oppfølging av sykmeldte, arbeidssøkere og personer med nedsatt arbeidsevne. Nav Oslo drifter Nav-kontor i partnerskap med alle bydeler i Oslo. I tillegg består Nav Oslo av:

- Nav Arbeidslivssenter Oslo
- Nav Tiltak Oslo
- Nav Arbeidsrådgivning Oslo
- Nav Intro Oslo
- Nav Serviceenhet Oslo
- Fylkesadministrasjonen

Fylkesmannen er statens representant i fylket, administrativt underlagt Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Fylkesmannen skal underbygge partnerskapet mellom stat og kommune i Nav og møter i Sentralt Samarbeidsutvalg sammen med Nav Oslo, EST og KOU. Fylkesmannsembetene er pålagt å føre tilsyn med kommunenes forvaltning av introduksjonsloven; det vil si introduksjonsprogram, introduksjonsstønad, opplæring i norsk og samfunnskunnskap og Nasjonalt introduksjonsregister (NIR). I tillegg har kommunene plikt til å ha internkontroll av ordningene i introduksjonsloven. IMDi fastsetter tema for tilsynet. For perioden 2013 til 2015 er tilsynsplanen hvorvidt introduksjonsprogrammet er helårlig og på fulltid. Tilsynet gjennomføres årlig. Hvert fylkesmannsembete skal gjennomføre tilsyn med minst to kommuner/bydeler.

VOX er et nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, med særlig vekt på voksnes læring. VOX skal legge til rette for økt deltakelse i arbeids- og samfunnslivet. Det har hovedansvar for faglig og pedagogisk utvikling av faget norsk for voksne innvandrere: læreplaner, undervisningsmetoder, læringsmateriell, utforming av norskprøvene, kompetanseheving for lærere og ledere, bidra til bedre prøveresultater samt arbeidsretting av opplæringen. Fagorganet er underlagt Kunnskapsdepartementet, men rapporterer til BLD på norskopplæringsfeltet. VOX og Utdanningsdirektoratet analyserer og formidler kunnskap om voksne i grunnskoleopplæringen, blant annet på omfang og trekk ved gjennomføringen.

Utdanningssetaten i Oslo er ansvarlig for voksenopplæringen i Oslo. Opplæringen gis hovedsakelig på tre sentere, Oslo Voksenopplæringen Helsfyr, Skullerud og Rosenhof.

De fire bydelene som utgjør Groruddalen, Alna, Bjerke, Grorud og Stovner, bruker i hovedsak Oslo Voksenopplæring Helsfyr, heretter omtalt som Oslo VO Helsfyr. Bjerke skiller seg noe ut, da halvparten av introdeltakerne i hovedsak bruker Rosenhof VO. Fra og med 2010 da det ble fritt skolevalg har voksenopplæringssetene fått elever fra alle bydeler, selv om de fortsatt har hovedtyngden av elevene i sine respektive områder.

Siden voksenopplæringen har elever fra flere bydeler enn de som naturlig sogner til disse geografisk har det blitt et sterkere behov for å samordne og likestille tilbudene fra de tre sentrene. Det har også som del av samarbeidet med bydelene blitt lagt opp timeplaner slik at voksenopplæringssentrene tilstreber de samme undervisningsdagene for kombinasjonsklassene, så deltakerne får frigjort de samme to dagene i uka til språkpraksis i arbeid. Imidlertid er det fremdeles slik at undervisningsdagene på Rosenhof VO kun sammenfaller med deler av de andre Voksenopplæringssentrene, noe som gjør det til en utfordring for Bjerke å samkjøre aktiviteter de aktuelle språkpraksisdagene med de andre bydelene og Nav Tiltak.

Fra 2015 skal det også settes i gang et læringsnettverk for voksenopplæringen i regi av Oslo Kommune/Utdanningsetaten.

4 Voksenopplæringen i Groruddalen

4.1 Samarbeidet mellom Oslo Voksenopplæringscenter og introduksjonsprogrammet

Oslo Voksenopplæringscenter omfatter Helsfyr, Skullerud og Rosenhof VO. Disse tilbyr opplæringsprogrammer tilpasset ulike nivå hos deltakerne. Det er et stort spenn i ferdigheter hos deltakerne, og mange har ikke de grunnleggende ferdighetene som er nødvendig for egen læring. Voksenopplæringscenterne har derfor arbeidet mye med å få til gode faglige opplegg.

Alle nyankomne skal begynne med grunnkurs i norsk, som består av 20 timer norsk og 10 timer samfunnskunnskap per uke. I tillegg består uken av leksehjelp og elevsamtaler.

Etter grunnkurset i norsk, og når nødvendige norskerferdigheter er til stede, skal deltakeren gå til neste fase med kombi-klasser som kombinerer klasseromsundervisning med språkpraksis på arbeidsplass. Det er bydelene som har hovedansvaret for oppfølgingen av praksisplassene med supplement fra Voksenopplæringen. Oslo VO Helsfyr følger opp deltakerne med norskopplæringen på arbeidsplassen. Vanlig praksis er at VO gjennomfører ett møte på praksisplass i løpet av ett semester. Det er bydelene som skal skaffe praksisplasser. Det er ulike oppfatninger av om det har vært et problem å skaffe relevante og gode praksisplasser. Programrådgiverne i introduksjonsprogrammene i bydelene har intensivt samarbeidet med bydelenes markedsteam for å sikre god tilgang til praksisplasser.

Neste fase er arbeidspraksis, hvor det er bydelenes egne norsklærere som følger opp deltakerne på praksisplassene innenfor den enkelte lærers ”rode”. Stovner bydel sier for eksempel at bydelens egne lærere følger opp både språkpraksis og arbeidspraksis, siden bydelen ikke skiller mellom disse to delene av programmet. Tilbudet med språkstøtte av bydelslærer/bedriftslærer på praksisplass (enten det er gjelder språkpraksis eller arbeidspraksis) gjelder ikke alle introdeltakere når de er ute i praksis. Et slikt tilbud gis etter en vurdering av behov, og av bedriftslærer sin kapasitet. Noen bydeler har opplevd at ikke alle arbeidsgivere ønsker norsklærere inn på arbeidsstedet.

4.2 Samarbeid mellom Oslo Voksenopplæring og bydelene

Bydelen, ved de som jobber i introduksjonsprogrammet, fanger opp nyankomne flyktninger eller familiegjenforente som har rett og plikt til introduksjonsprogram, og sikrer at disse melder seg på introduksjonsprogrammet via servicetorg som er

opprettet. Helsfyr VO og de andre sentrene har syv opptak i året. For å lage forutsigbarhet prøver VO å få en oversikt over hvor mange deltakere de kan forvente.

Språk- og arbeidspraksis

Det tas en språktest og skolen lager en individuell plan for den enkelte deltaker. Bydelenes norsklærere følger opp både på språk- og arbeidspraksiser. I hovedsak er det på språkpraksis bydelenes norsklærere følger opp, selv om deltakere i arbeidspraksis også får oppfølging. På språkpraksisplassene er det større fokus på språk og deltakerne har generelt vært kortere tid i program og svakere norskkunnskaper enn de i arbeidspraksis har. Deltakere i arbeidspraksis er nærmere jobb og fokuset er større på arbeid og kvalifisering til ordinært arbeid enn språkutvikling.

Det er skolen som lager den individuelle planen i et IT-system (SITS). Programrådgiverne har kun tilgang til å lese i dette systemet, ikke å lage planen. Denne planen legges inn i et IT-verktøy hvor lærer og programrådgiveren som skal følge opp den enkelte begge har tilgang og kan kommunisere. Ideen er at den individuelle planen stadig skal revideres, og at deltakeren skal følge en progresjonstrapp hvor hun eller han avanserer fortest mulig.

Trekantsamtaler

Både bydelene og VO kan ta initiativet til trekantsamtaler mellom lærer/eller elevforvalter, programrådgiver i bydelene og deltakeren om framdrift og utfordringer. Når VO tar initiativet til trekantsamtaler er det ofte på bakgrunn av at det er forhold som ikke fungerer i læringssituasjonen, og hvor det er behov for ytterligere støtte, helsebistand eller annet.

Samarbeidsavtale mellom Oslo VO og de fire bydelene

Oslo VO og bydelene i Groruddalen har i flere år hatt en samarbeidsavtale. Denne har blitt revidert flere ganger gjennom årene, senest i 2014. Avtalen gjelder kvalifisering av innvandrere gjennom introduksjonsordningen, Jobbsjansen og kvalifiseringsprogrammet. Formålet med avtalen er å bedre samarbeidet mellom partene, og finne bedre og mer helhetlige løsninger for deltakerne i programmene.

Det skilles mellom samarbeidsmøter på ledelsesnivå, dvs. med seksjonsledere i bydelene med ansvar for kvalifiseringsprogrammene, og samarbeidsmøter med fagrådgiverne eller saksbehandlerne som har den direkte kontakten med deltakerne i programmene.

Ifølge avtalen skal det to ganger i semesteret avholdes samarbeidsmøter mellom representanter for ledelsen på skolen og seksjonsledere med ansvar for introduksjonsprogrammet og kvalifisering av innvandrere i bydelene, hvor hensikten er å utarbeide gode samarbeidsrutiner, samt å:

- vurdere og eventuelt å foreslå endringer i opplæringstilbudet
- utveksle informasjon
- påse at samarbeidsavtalen virker etter hensikten

-
- sørge for at avtalene er kjent i egen organisasjon
 - sikre god informasjons- og kommunikasjonsflyt

Hittil er det inspektør ved Helsefyr Voksenopplæring som har møtt lederne fra bydelene.

I tillegg er det avholdt samarbeidsmøter mellom voksenopplæringens lærere og programveilederne fra bydelene to ganger i året, dette siste gjelder kun Rosenhof VO, hvor målet har vært å:

- dele erfaringer
- vurdere om rutineene følges/virker
- foreslå rutineendringer
- utveksle informasjon

For at et slikt samarbeid skal fungere har avtalen tatt høyde for at det må etableres ”gode ordninger for informasjonsutveksling” når det gjelder:

- Personalendringer
- Programendringer
- Endringer av individuell plan
- Timeplanendringer
- Lærerbytte
- Langvarig fravær, senest etter en ukes fravær

Denne samarbeidsavtalen skal etter planen revideres i januar 2015. Ifølge informasjon som har kommet frem i intervjuene i bydelene har disse møtene fungert godt for å få i gang en dialog med voksenopplæringen om en bedre felles forståelse av sammenhengen mellom språkopplæring og arbeidspraksis, og en mer arbeidsrettet norskopplæring.

5 Introduksjonsprogrammet i bydelene – organisering og ressurser

Introduksjonsprogrammet i de fire Groruddalsbydelene er organisert i Nav; det dreier seg om små enheter i den enkelte bydel, med få ansatte. Nedenfor presenterer vi organisasjonsmodellene i de fire bydelene, samt ressurser knyttet til arbeidet.

En forutsetning for å få vedtak om introduksjonsprogram er at man er bosatt. IMDi har avtaler med den enkelte kommune og bydel om bosetting av et visst antall flyktninger hvert år. Første aktiviteten er bosetting i bydelen. Det er ulik ansvarsfordeling om hvordan bosettingsansvaret forvaltes. I Grorud bydel har koordinator i introduksjonsprogrammet bosettingsansvaret. Koordinator har i samarbeid med booppfølgere ansvar for det praktiske ved bosettingen, som for eksempel å hente dem på flyplassen hvis de er overføringsflyktninger. De som jobber med Introduksjonsprogrammet i Stovner bydel har også ansvar for bosetting. I andre bydeler er det bosetterteam som har ansvaret for bosetting og programveilederen komme først inn i bildet når deltakeren er bosatt.

I Alna bydel er introduksjonsprogrammet plassert i en av oppfølgingsavdelingene i Nav. Introduksjonsprogrammet i Bjerke bydel er plassert i seksjon Kvalifisering og sysselsetting som ligger under avdeling for sosiale tjenester i Nav. Introduksjonsprogrammet i Grorud bydel er et eget team under sysselsettingsavdelingen, som sammen med integrerings- og språkavdelingen utgjør Enhet for sysselsetting, integrering og språk (ESIS) i bydelen. Seksjonslederen for ESIS er sidestilt sosialsjefen og direkte underordnet bydelsdirektøren. I Stovner bydel er enheten er organisert under seksjon «Arbeid og kvalifisering», Avdeling for sosiale tjenester i Nav.

Totalt er det 11 programrådgivere og fire ledere som har introduksjonsprogrammet som del av sin ansvarsportefølje.

Bydel	Organisering	Introduksjonsprogrammet – stillinger	Bosetting
Alna	Plassert i oppfølgingsavdelingen i Nav.	3,5 programrådgiver + 0,5 fagansvarlig. En midlertidig stilling som arbeider med tilskuddspørsmål (søknader mv), ønsker å gjøre denne stillingen fast.	Ansvar for bosettingsdelen ikke lagt til introprogrammet, men tett samarbeid med bosettingsansvarlige.
Bjerke	Plassert i seksjon Kvalifisering og sysselsetting, avdeling for sosiale tjenester i Nav	Seksjonsleder og to programrådgivere hvor den ene også er tillagt fagansvar	Mottaksenheten i Avdeling for sosialtjenester er ansvarlig for bosetting. Det er tett kontakt mellom programrådgiverne og Mottaksavdelingen når det gjelder bosetting
Grorud	Eget team under sysselsettingsavdelingen	Seksjonsleder, en koordinator og en programveileder.	Bosettingsarbeidet blir gjennomført som et samarbeid mellom boligkontoret og eget team av booppfølgere
Stovner	Enheten er organisert under seksjon Arbeid og kvalifisering, Avdeling for sosiale tjenester i Nav.	Fire årsverk knyttet til introduksjonsprogrammet og bosetting. I dette er det inkludert prosjektstilling som lærer finansiert av kommunale utviklingsmidler.	Ett av de fire årsverkene innenfor introduksjonsprogrammet blir brukt til arbeid med bosetting.

Alna bydel har rekruttert en saksbehandler i en midlertidig stilling, som skal arbeide med å få oversikt over og søke om mulige tilskudd til feltet. Dette ble i intervjuene nevnt av de andre bydelene, som også ønsket å styrke denne delen av arbeidet. I den forbindelsen ble det også vist til at de fleste bydelene i Oslo ikke har vært flinke nok til å bruke mulighetene staten gir til å søke om tilskudd til ulike deler av arbeidet med introduksjonsprogrammet, selv om volumet har økte de siste årene. Dette gjelder spesielt tilskudd til bosetting av personer med alvorlige funksjonshemninger og atferdsvansker. Ordningen skal dekke ekstraordinære kommunale utgifter som følger av bosetting av flyktninger med nedsatt fysisk og/eller psykiske funksjonsevne, samt personer med voldelig adferd og rusproblemer eller alvorlige atferdsproblemer. Bærum kommune ble spesielt trukket fram som dyktig på området, og til etterfølgelse for bydelene i Groruddalen.

6 Gjennomføring av introduksjonsprogrammet i bydelene

6.1 Omfanget og resultatet av introduksjonsprogrammet i Groruddalen

Her ser vi først på omfang og resultater fra introduksjonsprogrammet i Groruddalen, deretter går vi inn på erfaringer med gjennomføringen av programmet. Der følger vi forløpet som en deltaker følger når hun eller han deltar.

I forstudieapporten til Program for økt sysselsetting står dette om situasjonen:

Omfang og resultater av introduksjonsprogrammet per november 2013:

- Omtrent 250 deltakere i Groruddalen per november 2013
- 59 deltakere med rett og plikt avsluttet programmet i 2013. 36 personer gikk direkte over til arbeid eller utdanning
- Pr nov 2013 var det ingen Intro-deltakere fra Groruddalen i Navs arbeidsmarkedstiltak
- 62 prosent måloppnåelse i 2013 på nasjonalt delmål 1

Det er en relativ liten gruppe som er deltakere i introduksjonsprogrammet i Groruddalen. Tall viser at ca. 10 prosent av elevmassen ved Helsefyr VO er deltakere i introduksjonsprogrammet. Introduksjonsprogrammets deltakere vil også utgjøre en mindre del av det framtidige Programmet for økt sysselsetting og kvalifisering i Groruddalen. Tanken er imidlertid at disse nyankomne flyktingene og familiegjenforente vil kunne være høyere motivert, og noen av dem også bedre kvalifisert, til arbeid enn deltakere i andre kvalifiseringsprogrammer. Hvis man kan få utviklet gode arbeidsrutiner og verktøy i et framtidig felles introduksjonsprogram er tanken at disse også kan brukes i andre kvalifiseringstiltak.

Vi har ikke informasjon om bakgrunnen til deltakerne i Groruddalen. Det vi vet er at det varierer over tid hvor deltakerne kommer fra, og at programrådgiverne hele tiden står overfor nye typer deltakere.

Hvis vi ser på resultatene over tid så har de bedret seg. De nasjonale målsettingene for introduksjonsprogrammet i 2014 er at 55 prosent av deltakerne er i videre

utdanningsløp eller i arbeid når programmet avsluttes. I tillegg er det et mål at 70 prosent av deltakerne er i utdanning eller arbeid ett år etter².

Tabell 6.1 *Resultater i de ulike bydelene*

Bydel	2011	2012	2013	Nasjonal målsetting
Alna	57 (43) %	64 (67) %	63 (65) %	55 %
Bjerke	58 (58) %	57 (67) %	69 (69) %	
Grorud	29 (20) %	55 (55) %	63 (67) %	
Stovner	26 (25) %	42 (53) %	44 (44) %	

Alle bydelene har bedret sine resultater fra 2011 til 2013. Tallene i tabellen er fra bydelene selv, mens tallene i parentes er tall fra IMDi³. I 2013 ligger alle bydelene med unntak av Stovner på nær 70 prosent. Det finnes ikke noen tall for bydelene som fanger opp endringer i tid i årene etter at deltakerne er ferdig med introduksjonsprogrammet.

SSBs monitor av introduksjonsprogrammet har ikke tall for hvordan resultatet er etter ett år på kommunenivå. Dette innebærer at for deltakere i 2013 vil ikke resultat av målingen være klar før i 2015. For 2012 viste tallene at seks av ti som gikk ut fra introduksjonsprogrammet i Oslo kommune var i arbeid eller utdanning.⁴

6.2 Hva har man fokus på i programperioden

Individuell plan

Alle deltakerne i introduksjonsprogrammet får utarbeidet individuell plan (IP)⁵. Denne tar utgangspunkt i den enkeltes bakgrunn, kompetanse og ønsker for framtiden. I etterkant av intervjuene har vi fått tilbakemelding om at det i praksis likevel ikke er slik at alle deltakerne har gyldig individuell plan. En gyldig plan består av opplæringstiltak som skal tilsvare en vanlig arbeidsuke. Planen er gjensidig forpliktende mellom kommune og deltaker. Arbeidet med planene blir startet ved

² For 2015 er resultatmålene endret (se fotnote 1, s. 9)

<https://www.regjeringen.no/contentassets/77f6febec5f4f9e8967b7faf9b16b8d/tildelingsbrev-til-imdi-2015.pdf>

³ Vi har ikke nok informasjon til å forklare denne ulikheten i tall fra bydelene og IMDi, men dette er noe det videre arbeidet med kvalifisering og sysselsetting i Groruddalen kan undersøke nærmere.

⁴ <http://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/seks-av-ti-deltakere-fra-introduksjonsprogrammet-i-arbeid-eller-utdanning>

⁵ Dette er den overordnede individuelle planen som utarbeides for den enkelte introdeltager, og som bydelen har ansvar for. Denne skiller seg fra VO's individuelle plan for norsk- og samfunnsfagsopplæringen.

første møte mellom programrådgiver og den nyankomne innvandreren. Alle deltakerne skal ha en slik plan, og den er vesentlig for den enkelte sitt løp. I planen er det både en kortsiktig og en langsiktig del, de første seks månedene kan det være vanskelig å tenke langsiktig, fordi deltaker kan trenge tid på å sette seg nødvendige mål. Avhengig av hva flyktingene har vært gjennom og deres individuelle situasjoner, er det stor variasjon i hvor raskt de kan ha de langsiktige ambisjonene på plass. Planen kan bli endret flere ganger i løpet av perioden programmet varer. Mye av oppfølgingen i programmet er sentrert rundt den enkelte deltakeren.

Norsk og samfunnskunnskap på Voksenopplæringen

Når programmet starter er planen å få deltakerne integrert gjennom opplæring i norsk språk og samfunnskunnskap og å skape et grunnlag for å få arbeid i Norge. Gjennomføring av programmet – og resultat i form av at man får arbeid eller undervisningsplass, er et uttalt mål i de fire bydelene, og programansvarlige og rådgivere gjør en stor innsats for at målsettingene skal oppnås.

Norskopplæring er en viktig grunnstein i introduksjonsprogrammet. Mellom de fire bydelene og ansvarlig for norskopplæringen – Voksenopplæringen på Helsfyr og Rosenhof - er det tett kontakt. I intervjuene vi gjennomførte ble det klart uttrykt at norskopplæring er svært viktig for programmet, selv om ulike faggrupper har ulik tilnærming til selve opplæringsmetodene. Mens VO er fokusert på språkopplæring, så «er vi gjerne mer fokusert på å få folk ut i aktivitet. Det er en spenning mellom oss. Men vi har samarbeidsavtaler, og bedre samarbeid nå enn for eksempel fire år siden. Likevel er det viktig å huske på at introdeltakerne skal over i et arbeidsrettet løp», som en av informantene våre i bydelene sa. Elevene blir fulgt tett opp, og fravær blir tatt opp.

Oppfølging i permisjon

Det er videre tett oppfølging av kvinner som går ut av introduksjonsprogrammet i barselpermisjon, slik at disse ikke skal forsvinne fra programmet, men gjennomføre dette. Løsningene man finner i de enkelte tilfellene avhenger av kvinnene selv. Det programmene i bydelene vektlegger spesielt er at man har som rutine at man bistår kvinnene i å søke barnehageplass innen fristene, men ordningen med ett opptak i året gjør at permisjonene kan bli lengre enn nødvendige. Barnehageopptak to ganger i året vil få disse kvinne raskere tilbake i introduksjonsprogrammet. Noen bydeler kan oppleve at det er en utfordring å få kvinnene tilbake etter tidsrommet med lovlig permisjon. Det kan ha sammenheng med at barnehageplass ikke er til stede ved det tidspunktet, og barnepass ellers kan være utfordrende å få på plass.

Kombiklasser og språkpraksis

Bydelene har også i tillegg egne språkpraksisforberedende kurs, hvor to og to bydeler samarbeider. Disse kursene er rettet inn mot arbeidslivet og å gjøre deltakerne i stand til å få seg arbeid, for eksempel ved å utforme egen cv, skrive søknad og være med på intervjutrening.

Arbeidspraksis

Det er et mål for bydelene at deltagerne kan komme i arbeidspraksis når de har tilstrekkelige norskkunnskaper. Det er programrådgiverne i samarbeid med

deltakerne som har hovedansvaret for å framskaffe praksisplasser. Et viktig element her er markedsteamene i bydelene, som har kontakt med næringsliv og arbeidsplasser og som arbeider sammen med alle kvalifiseringsprogrammene i bydelene. Markedskonsulentene i bydelene er knyttet opp til sonene der man har bedriftslærer som tilbyr språkstøtte på praksisplass til deltakerne, og markedskonsulentene har et særlig ansvar for rekruttering av praksisplasser i sine ansvarlige soner. Mange av deltakerne finner for øvrig slike plasser selv, gjennom egne nettverk.

Langsiktig oppfølging

Flere av informantene understreket at et introduksjonsprogram på to år som deretter skal gi grunnlag for arbeid eller videre utdanning er svært ambisiøst. Det er svært ulike folk med i programmet, og for de med svakt teoretisk grunnlag og i tillegg mye omsorgsoppgaver i hjemmet, med for eksempel mange barn, er det ikke enkelt å gjennomføre programmet. Dette er en av grunnene til at introenhetene understreker at det er viktig å følge opp deltakerne også etter slutt, fordi det er mange motkrefter i familie eller i norske velferdsordninger, som virker mot det å skaffe seg mer utdanning eller skaffe seg et arbeid.

6.3 Samarbeid mellom introenheten og andre enheter

Introduksjonsenheten samarbeider med andre enheter både i og utenfor bydelen. Utenfor bydelen er det særlig IMDi og Helsfyr VO som er de sentrale samarbeidspartene. Det eksisterer egne partnerskapsavtaler mellom bydelene og IMDi, og hver bydel har jevnlig møte der aktivitetsplan, behov og resultat blir diskutert.

Med VO er det også faste møter om opplæringsprogrammet, og om forhold som for eksempel det å finne ordninger som gjør at deltakerne får fullverdige program.

Introduksjonsenheten samarbeider med flere andre enheter i bydelen. I første rekke gjelder dette ansvarlig for bosetting, og det kan være egen bosettingsenhet eller boligkontoret i Nav, eller samarbeidet blir gjennomført i et eget oppfølgingsteam eller bofremskafferteam der introteamet inngår som en del av teamet. Det er også betydelig samarbeid mellom introduksjonsprogrammet og Nav lokalt, både på kommunal og statlig side, samt at det er samarbeid med Nav Tiltak.

Introduksjonsprogrammet har også samarbeid med ulike instanser og tiltak under helsetjenesten i bydelen. Et eksempel her er samarbeid med Frisklivssentralen i bydelen. Dette samarbeidet kan innebære kurs, kostholdsopplæring og veiledning og trening, der det er rom for egne kvinnegrupper. Det er også eget treningstilbud for kvinner i denne satsingen. Bydelene ønsker bedre samarbeid, både med andre bydeler og internt i bydelen, for eksempel med de øvrige tjenestene i bydelene, deriblant helsetjenesten i bydelen både med hensyn til somatisk og psykisk helse. Det er også et ønske om styrket samarbeid med bydelsoverlegen for å kunne gi bedre tilbud innen helse, ikke minst fordi tiltak når det gjelder migrasjonshelse er blitt betydelig nedbygget de siste årene. Det er videre ønske om samarbeid når det gjelder tiltak rettet mot psykisk helse.

Arbeidet med migrasjonshelse er under omlegging i Oslo kommune, og det planlegges at den utøvende helsetjenesten med helseundersøkelser blir fjernet fra

Oslo kommunes migrasjonshelseteam og lagt til bydelene. Den nye ordningen er ikke ferdig utformet og det var usikkerhet i bydelene om hva dette vil bety for arbeidet med introduksjonsprogrammet.

Alle bydelene understreket behovet for mer samarbeid på tvers i bydelen, og ikke minst gjelder dette i forhold til barnehagesektoren. Programrådgiverne legger også vekt på å formidle allmenn kunnskap til deltagerne, eksempler på dette er hvor viktig det er å få barn i aktivitet, sunt kosthold, foreldrerollen, skattekurs og kunnskap om lokalsamfunnet.

6.4 Samarbeid med frivillig sektor

Alle bydelene arbeider med å lage ulike opplegg som kan komplementere norsk- og samfunnsopplæringen, språkpraksis og arbeidspraksis slik at programmet kan gi et heldags- og helårstilbud. Det er også gjort noen, men få, forsøk på å utforme aktiviteter hvor frivillig sektor deltar. Bjerke bydel skal starte norsksamtalegrupper i regi av Bjerke Folkebibliotek. Her må deltakerne melde seg på og oppmøte er obligatorisk for at det skal gjelde som del av programmet.

Alle bydelene har et samarbeid med Røde Kors og deres flyktningeguider. Dessuten gjør de bruk av Røde Kors sitt tilbud om leksehjelp. Omfanget av samarbeidet med frivillig sektor er ikke stort, og generelt mener alle bydelene at det er et større potensiale ved å bedre samarbeidet mellom bydelenes og byens offentlige ressurser, enn gjennom mer utstrakt samarbeid med frivillig sektor.

7 Erfaring og læring

7.1 Nettverk og arenaer for læring

Møter med IMDi Øst

Møtene med IMDi Øst er regulert ved partnerskapsavtalene og årsplanene som bydelene presenterer til IMDi. Møtene avholdes to ganger i året.

Systematisk ledernettverk for introduksjonsordningen

Dette nettverket har ligget nede, men skal settes i gang igjen i 2015.

Fagrettede opplæringsnettverk og arenaer

Det eksisterer to typer arenaer i Oslo kommune. Det ene er opplæring i de dataverktøy som er nødvendige for programmets gjennomføring, bl.a. verktøyet SOCIO. Ifølge programrådgivere i bydelene fungerer disse opplæringskursene også som arenaer hvor erfaringer blir delt og diskutert.

For det andre er det rene fagdager som arrangeres på bynivå, for faglig påfyll for programveiledere som arbeider med ulike integreringstiltak, inklusive introduksjonsprogrammet. Programveilederne understreket at begge disse arenaene var av stor nytte i arbeidet med programmet.

Groruddalen introduksjon- og kvalifiseringsnettverk

Bydelene i Groruddalen har etablert sitt eget nettverk; GRIK – Groruddalen introduksjons- og kvalifiseringsnettverk, som møtes fire ganger i året for erfaringsutveksling. Her møtes ledelse og programveiledere på tvers av arbeidet med introduksjonsprogrammet og kvalifiseringsprogrammet (KVP). Dette nettverket kan få en forsterket og utvidet rolle ved ett felles introduksjonsprogram og i den videre satsingen på programmet for økt sysselsetting og kvalifisering i Groruddalen.

Samarbeidsavtalen med Helsfyr VO

Samarbeidsmøtene mellom Helsfyr VO og bydelene både på ledelsesnivå og lærer/programveileder er nye arenaer. Disse er styrt av avtaler som er undertegnet av begge parter, og som definerer hva disse møtene kan og skal inneholde. Disse arenaene kan videreutvikles som læringsarenaer.

Systematisk faglig utviklingsarbeid

Det mangler organiserte nettverk som er fokusert på faglig utviklingsarbeid knyttet til introduksjonsprogrammet i bydelene, men også i Oslo kommune. Det finnes en rekke arenaer og møtepunkter, men disse er primært for faglig utvikling på

individuell nivå; for opplæring i bruk av spesifikke verktøy (datasystemer); eller for erfaringsutveksling. Vi anerkjenner at slike erfaringsarenaer kan bidra til faglige utviklingsarbeid av mer stegvise forbedringer i forvaltningen. Bl.a. har bydelene samarbeidet om utviklingsprosjektet «Norskopplæring i bedrift» gjennom aktivt markedsarbeid, finansiert med kommunale utviklingsmidler fra IMDi  st. Men samtidig vil en slik erfaringsutveksling ikke kunne erstatte et systematisk utviklingsarbeid, under en felles ledelse.

8 Konklusjon - ett introduksjonsprogram i Groruddalen

8.1 Potensialer for forbedringer

Mer arbeidsrettet norsk- og samfunnsfagsopplæring

Groruddalens bydeler er allerede godt i gang med å styrke arbeidsrettingen av introduksjonsprogrammet gjennom de kommunale utviklingsmidlene (KUM) fra IMDi hvor man skal arbeide mer systematisk med arbeidsrettingen av programmet bygget på prinsippet «first place, then train». Det er behov for fortsatt systematisk arbeid på dette feltet, noe som også innebærer styrking av markedsteamet, og styrket kontakt med næringsliv og arbeidsplasser i bydelene og i Oslo by.

Bedre tilrettelagt heldags- og helårstilbud

Dette området har vært et tema for Fylkesmannens tilsyn sist periode, og bedre tilrettelagt heldags- og helårstilbud er en gjenganger i fylkesmannens tilsynsrapporter⁶, også når det gjelder Oslos bydeler. Bydelene er klar over problemene, og må fortsatt arbeide aktivt for et bedre heldags og helårstilbud.

Bedre individuell oppfølging

Individuell plan er utgangspunktet for arbeidet med den enkelte deltaker, og oppfølgingen av den enkelte deltaker og justering av planen underveis, blir sett på som helt sentralt av programveilederne for å oppnå resultater. God oppfølging av de individuelle planene krever god bemanning og tilstrekkelige ressurser.

Oppfølging i permisjonstiden

Introduksjonsprogrammet har ikke ansvar for deltakere som er i permisjon; da tar andre deler av integreringsarbeidet i bydelen over. Alle bydelene var opptatt av å få deltakerne raskt tilbake i programmet etter permisjon og så også etter verktøy og aktiviteter som kunne bidra til språklæring og integrering i permisjonstiden. Å sikre tilgang til barnehageplass for unge kvinner er et viktig tiltak, men krever at man endrer dagens praksis til å ha to barnehageopptak i året.

Helhetlig løp i tiden etter introduksjonsprogrammet

En stor gruppe av deltakerne går ikke til arbeid eller videre studier etter endt program. Det er ulike holdninger og praksis i de fire bydelene med hensyn til

⁶ Fylkesmannens tilsynsrapporter har som en hensikt å undersøke om deltageren (rettighetshaveren) får det heldags- og helårs tilbud som loven pålegger kommunene å gi.

oppfølging i kvalifiseringsløp etter programmet. Men alle bydelene var opptatt av å se introduksjonsprogrammet og kvalifiseringsløpene under ett, og ikke slippe deltakerne for tidlig. Dels gir dette seg utslag i at det er relativt vanlig i bydelene å gi noen måneders ekstra tid i programmet hvis de mener at deltakerne kan ha nytte av det. Flere av programveilederne mente at det kunne ta flere år før deltakerne hadde god tilknytning til arbeidslivet og kunne bli selvforsørgende.

8.2 Ett introduksjonsprogram

Det var i all hovedsak positive synspunkter fra alle bydelene på å samle arbeidet i alle bydelene i ett introduksjonsprogram.

Et vesentlig argument for et felles introduksjonsprogram for de fire bydelene er at det vil føre til et større og mindre sårbart fagmiljø med økte muligheter til ivaretagelse og videreutvikling av kompetansen på feltet. Slik organiseringen fungerer i dag er det snakk om fire små enheter som arbeider med samme saksfelt. Den geografiske avstanden mellom de fire bydelsforvaltningene er ikke stor, og enhetene kan tjene på å bli slått sammen og samlokalisert. Og som nevnt gjelder dette først og fremst med hensyn til å samle kompetanse på feltet. Kompetansen og erfaringen på feltet i dag er varierende; siden kompetanse i små team og enheter blir sårbare for jobbskifte og nyrekruttering.

Utveksling av erfaring og bruk av den kompetansen man innehar er «stordrifts»-argumenter for å slå sammen introduksjonsprogrammene i de fire bydelene. Man vil lettere kunne ivareta og bruke relevant kompetanse i programmet, fordi flere ansatte kan gi mulighet for bredere diskusjoner og analyser av hvordan man arbeider og hvilke endringer som kan gjøres. Man kan også bli i bedre stand til å ta i bruk erfaring som både gruppene opparbeider seg internt og erfaring utenfra, for eksempel fra andre bydeler i Oslo eller fra andre kommuner.

Et samlet program vil skape et større faglig miljø, det vil gjøre fagmiljøet mindre sårbart for kontinuitet ved sykdom eller nyansettelser. Man vil også kunne utnytte personressursene mer effektivt for å skape bedre heldags- og helårstilbud tilpasset deltakernes kompetansenivå og arbeidstrening.

Flere pekte også på muligheten for å knytte til seg fast kompetanse på helse, og da i særlig grad psykisk helse.

Kritiske synspunkter: Sikre flyktninger og familiegjenforente og deres tilhørighet i bydelen

Det var imidlertid også noen kritiske bemerkninger, og da særlig med hensyn til forhold til flyktninger og nylig familiegjenforentes behov for å høre hjemme i en bydel og finne seg til rette der. Vi tror dette kan løses gjennom gode prosesser og arbeidsrutiner. Det vil fortsatt være bydelene som har ansvaret for flyktninger og de familiegjenforente, og som plikter å bosette disse og knytte dem opp til bydelens tjenester og tilbud. Det er bydelenes ansvar å legge til rette for god integrasjon av disse menneskene. Deltagerne i introduksjonsprogrammet vil fortsatt ha sin primære tilhørighet i en bydel, og hver deltaker vil fortsatt ha en programrådgiver som følger opp individuell plan og som kobler inn nødvendige ressurser i bydelen for at planen kan gjennomføres.

Tettere samarbeid med Voksenopplæringen

Å få samlet ledere og programveiledere i ett team, under en ledelse, kan også bidra til et tettere og bedre samarbeid med Voksenopplæringen på Helsfyr om pensumutvikling og arbeidsretting av norskopplæringen.

Bedre indikatorer for resultatmål

I dag er resultatmålene så grovmaskede at de ikke egner seg for styring og korrigerende av arbeidet. Å utvikle nye indikatorer er en nasjonal oppgave, og ligger ikke inne i satsingen i Groruddalen. Men ved å lage ett program og samle fagarbeidere i ett team vil disse kunne bidra til å systematisere erfaringer og drøfte innsats og resultater på en slik måte at de kan bidra inn i arbeidet med bedre resultatmål.

Programveiledere mente også at man ved å samle arbeidet i ett introduksjonsprogram kunne bidra til et bedre introduksjonsprogram for Oslo by. Ved å være et større team og arbeide mer systematisk med erfaringer og resultater mente man at man kunne bidra med mer og bedre kunnskap og dokumentasjon inn i diskusjonen på bynivå i Oslo.

Ett introduksjonsprogram som læringsarena for bedre kvalifiseringsarbeid og høyere arbeidsdeltagelse blant innvandrere

Alle bydelene ser behovet for å styrke samarbeidet på tvers blant teamene innen og på tvers av bydelene for å få et bedre og mer helhetlig kvalifiseringsarbeid, og dermed en høyere arbeidsdeltagelse og selvforsørging blant flyktninger og innvandrere. Man tenker seg at ett felles introduksjonsprogram kan fungere som en læringsarena og «veksthus» for nye og bedre arbeidsmetoder og systemer, og at erfaringer fra introduksjonsprogrammet kan overføres og tilpasses til annet kvalifiseringsarbeid i Groruddalen.

8.3 Sluttanker

Ledelse og måloppnåelse

Ansvar for introduksjonsprogrammet i alle fire bydelene er ulikt plassert i bydelenes forvaltning, men alle er organisert i enheter som har et bredere ansvar for kvalifisering og sysselsetting. De to resultatmålene myndighetene hadde for introduksjonsprogrammet fram til og med 2014, 55 prosent i utdanning eller arbeid etter programmet og 70 prosent etter ett år, er grove kategorier som det har vært vanskelig å styre etter. Bydelene leverer mye informasjon om introprogrammet i rapporteringssystemene sine til bydelenes ledelse og til Oslo kommune, men disse blir ikke sammenstilt i form av kunnskap om resultater som igjen kan ha bidra til forbedret praksis i gjennomføringen.

Ingen av informantene våre identifiserte mangel på overordnet styring og ledelse på feltet i bydelene som et problem, derimot var det usikkerhet omkring hvordan Oslo kommune bruker informasjonen som ble sendt inn fra bydelene og hvordan de vurderte framgang i arbeidet. Det ser ut for oss som det gjenstår et nødvendig arbeid med å utvikle et format for tydelig tilbakerapportering fra byrådets administrasjon til bydelene og de ansvarlige for introduksjonsprogrammet om resultater og

utfordringer. For at dette skal skje på en meningsfull måte må trolig tallinformasjon følges av (enkle) narrative rapporter.

Hvis arbeidet med introduksjonsprogrammet i Groruddalen organiseres i ett program vil dette kunne hjelpe på kommunikasjonen mellom bydelene og Oslo kommune.

Innhold og gjennomføring

Groruddalen er allerede godt i gang med å etablere bedre rutiner for arbeidet og bedre samarbeidsrutiner på tvers, ikke minst gjennom midler både fra Groruddalssatsingen, og fra kommunale utviklingsmidler fra IMDi. Forholdene skulle ligge godt til rette for et tettere samarbeid i ett program.

Organisering og samhandling

Introduksjonsprogrammet setter høye krav til god samordning og koordinering, og bruk av ressurser i det kommunale systemet på bydelsnivå. Dette vil bare i noen grad endre seg ved å organisere arbeidet i ett program. Programveileder vil fortsatt arbeide med den enkelte deltaker ut i fra en individuell plan, og programveileder vil ha et helhetlig ansvar for deltaker. Samtidig vil ett program gjøre dette systemet mindre sårbart og potensielt mer effektivt gjennom et større fagfellesskap under en ledelse. I dag skjer mye av læringen hos den enkelte programveileder og hos overordnet seksjon eller enhetsleder. I tillegg er det blitt skapt arenaer for erfaringsutveksling og diskusjon. En sterk faglig ledelse er viktig hvis man velger å fortsette utviklingsarbeidet gjennom et felles introduksjonsprogram, og i en større ramme hvor dette utviklingsarbeidet også skal ha overføringsverdi til andre kvalifiseringsløp.

Litteratur

- BLD (2012). *En helhetlig integreringspolitikk: mangfold og felleskap*. Oslo, Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Vernes, H. og K. Tronstad, (2014), *Komparativ analyse av introduksjonsprogram i Norge, Sveige og Danmark*. NIBR-rapport 2014:19.
- Ideas2evidence (2014), *Evaluering av introduksjonsprogrammene i storbyene*. Av Skutlaberg, Drangslund og Høgestøl. Ideas2evidence-rapport 09:2014.
- IMDi/NAV Oslo (2014), *Sluttrapport fra forstudie. Program for økt sysselsetting, kvalifisering og bedre levekår i Groruddalen*. Oslo, juni. <http://www.bydel-alna.oslo.kommune.no/getfile.php/bydel%20alna%20%28BAL%29/Internett%20%28BAL%29/Dokumenter%20Bydel%20Alna/Politiske%20saker%20-%20protokoller/Sluttrapport%20fra%20forstudie.pdf> lastet ned 1 desember 2014.
- Oslo Kommune (2014), *Samarbeidsavtale mellom Oslo VO Smedstua og bydelene Bjerke, Alna, Stovner og Grorud vedrørende norskopplæring og kvalifisering*.
- Rambøll (2011). *Analyse av resultatoppnåelse i introduksjonsordningen*. Oslo
- Ruud, M.E. et.al. (2011), *Midtveisevaluering av Groruddalsatsingen*. Samarbeidsrapport TØI/NIBR.

Vedlegg 1: Informanter

Helsfyr VO	Rektor Torunn Thomassen
Alna bydel	Avdelingsleder Ann Kari Staveli Programveileder Tanzila Hussein
Bjerke bydel	Programveileder Nazil Jamil
Grorud Bydel	Avdelingsleder Jarle Stave Botnen Programveileder Mona Rekve
Stovner bydel	Avdelingsleder Elin Straume Programveileder Ann-Margritt Astvedt

I tillegg kommer deltakere på samling med representanter fra de fire Groruddalsbydelene, Utdanningsetaten, Helsfyr VO, Nav Oslo og IMDi 17. desember 2014.